

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа №18
имени первого министра просвещения Тувинской Народной Республики
Лопсана-Кендена Ооржака Мижит-Доржуевича»
города Кызыла Республики Тыва

«РАССМОТРЕНО»
на заседании ШМО
 /Салчак А.И. /
протокол № 1 от 30.08.2024г

«СОГЛАСОВАНО»
Заместитель директора по УВР
// /Кызыл-оол.С.М./
от 30.08.2024 г.

«УТВЕРЖДЕНО»
Директором МБОУ СОШ №18
 /Иргит А.Ю./
Приказ № 598.2- од
от 30.08.2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по родному (тувинскому) языку в 4 классе

составлена в соответствии с требованиями ФГОС НОО и
в соответствии с программой «Школа России» к учебнику 4 класса

Кызыл - 2024 год

4-кү класска тыва дыл эртемнин ажылчын программазы

Тайылбыр бижик

4-кү класстын тыва дыл эртеминге тургускан ажылчын программаны Россия Федерациязынын «Россиянын школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбанын тургусканы тыва дл программасынга болгаш 2016 чылда 4-кү класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирнин «Тыва дыл» номунга даянып тургускан. Бо ажылчын программа эге школанын Федералдыг күрүне стандарттарынын сорулгалрын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазына методиктиг сүмелернин дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уруглрнын шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программасынын негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканын ниити өөредилгезинин национал девискээр кезээ 4-кү класс өөреникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче уганмшаан программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанынын, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникатитиг принциптерге даянып база ургларнын назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

4-кү класска А.К. Ойдан-оол, А.М. Белек-Баирнин «Тыва дыл» номун 2016 чылда Тыва Республиканын өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказынын яамызы сүмелээн.

Ниитизи-биле программа ёзууар 4-кү класска неделяда 2 шак көрдүнген.

Бо шактарны улдуннар аайы-биле үлелгезин башкы боду тургузуп алып, кичээлдерге чижеглей хувааны мындыг:

№	Темалар	Шагы
1	Бирги болгаш ийиги класстарга өөренигинин чүүлдерин катаптаары	14ш
2	Домак	8ш
3	Сөзүглел	3ш
4	Чугаа кезектери. Чүве ады	10ш
5	Демдек ады	6ш

6	Сан ады	2ш
6	Ат орну	6ш
7	Кылыг сөзү	11ш
8	Наречие	2ш
9	Чыл дургузунда өөрөнгенин катаптаары	6ш

Эге класстарга тыва дылды өөрөдириниң кол сорулгалары:

- 1) Уругларны медреселдии-биле шын номчуур, бижиир болгаш чугаалаарыга өөрөдири;
- 2) Оларга төрөөн дыл талазы-биле эге билиглерни бээри;
- 3) Уругларны ном ажыглаарыга чанчыктырар болгаш оларның дылга сонуургалын, номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыга үндөзилээш, өөреникчилерни материалистиг күзел-бодал-биле чөпсөглээри;
- 4) Уругларны мораль болгаш эстетика талазы-биле кижизидери;
- 5) Өөрөнип турар чүүлдерни сайгарып, бөлүктөп, деннеп, түңнеп билиринге, оларның иштинден кол болгаш чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыга өөреникчилерни таныштырары.

4-кү класска тыва дыл программанын шингээткениниң планнаттыңан туннелдери:

Личностуг (бот хамаарылгалыг)

Өөреникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрөөн дылывыс харылзажырының база мээ-медреселивистиң шынарын көргүзериниң кол чөпсээ;
- Төрөөн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- Төрөөн дылын улаштыр өөрөниринге сонуургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чөдимчелиг ажыглап билири.
- Бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарыга үндөзилээш, материалистиг үзел-бодал-биле чөпсөглээри.

Өөреникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Төрээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга өөреникчинин бот киржилгези;
- Аас чугаага дылдың уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр)

Өөреникчилерниң билип алган турар ужурлуг билиглери:

4-ку класска тыва дыл программазы 4 бөлүктөн тургустунган.

1. «Үннер болгаш үжүктөр»
2. «Сөс»
3. «Чугаа кезектери»
4. «Домак»
5. «Чугаа сайзырадылгазы»

1.«Үннер болгаш үжүктөр» деп бөлүккө хамаарыштыр: 4-кү класска үннер, үжүктөр дугайын өөренип тура, сөстүң үн-үжүктүг анализин чорударынга кичээнгейни кошкадып болбас болгаш дараазында чүүлдерни ханыладыр өөредир, шын бижиирин чедип алыр:

1. Кыска, узун болгаш өк-биле адаар ажык үннер.
2. Я, е, ё, ю деп й үннүг үжүктөр.
3. Сөс иштинге дулей болгаш ыыткыр ажык эвес үжүктөрни бижири.
4. Сөс эгезинге т—д, п—б деп үжүктөрни бижири. Эгезинге чаңчыл ёзугаар т бижиир сөстөр.
5. Слог. Сөстөрни аас болгаш бижимел-биле слогтарга чарары.
6. Сөстөрни бир одуругдан өске одуругже шын көжүрүп билири..

2.«Сөс» деп бөлүккө хамаарыштыр өөредир чүүлдер:

1. Сөстүң составы. Дазыл болгаш чаңгыс (ниити) дазылдыг сөстөр. Дазыл болгаш кожумак дугайында бөдүүн билиг.
2. Сөс иштинге дакпырлаант, нн деп үжүктөрни шын бижири.
3. Тып, тик, теп, тырт, төк, тут деп сөстөрни болгаш оларның хевирлерин шын бижири.
4. Дефистеп бижиир нарын сөстөр.
5. -дыр (-дир, -дур, -дүр, -тыр, -тир, -тур, -түр) деп артынчыны болгаш ооң янзыларын шын бижири.

3.«Чугаа кезектери» деп бөлүккө дараазында чугаа кезектери-биле таныжар: чүве ады, кылыг сөзү, демдек ады, сан ады, эдеринчилер.

1. Чүве ады. Чүве аттарының саннарга өскерлири. Чүве аттарының падежтерге өскерлири. Орус дылдан үлегерлеп алган сөстөрниң падежтерге өскерлири. Хуу чүве аттарын шын бижири.

2. Кылыг сөзү. Кылыг сөстөринин үелерге өскерлири.

3. Демдек ады. Чүвөлөрниң шынарын, чүзүнүн, хевирин, хемчээлин, амданын, өң-чүзүнүн көргүзөр демдек аттары.

4. Сан ады. Чүвелерниң түң санын, дугаар санын илередир сан аттары.

5. Ат орну. Арынның ат оруннарының падежтерге өскерлири. Сөглекчи көргүзүглери.

4. «*Домак*» деп бөлүккө 4-кү класска уругларның 1-ги, 2-ги, 3-кү класстарга билиглерин болгаш мергежилдерин ханыладыр билиндирер, оларны практика кырынга ажыглап билиринге чаңчыктырар.

1. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын мурнунда класстарга тускайлап өөрөтпээн, чугле бижик демдектерин барымдаалап, домактарны шын, аянный номчуурунга таныжылга чоруткан. Ам 4-кү класска айтырыг, кыйгырыг, медээ домактарын тус-тузунда утка талазы-биле билиндирер болгаш домактарны шын аялгалыг кылдыр номчуп билиринге өөрөдир. Домактарны утка талазы-биле бот- боттарындан ылгап билирин чедип алыр.

2. Домак кежигүннери. Домак иштинден кол сөс болгаш сөглекчини тып билири. Кол сөс биле сөглекчиниң айтырыгларын тус-тузунда тургузуп билири. Домакта кымны азы чүнү илереткенин, ооң дугайында чүү дээнин тодарадып билири. Харылзаалыг чугааны аңгы- аңгы домактарга чарары.

3. Кол сөс биле сөглекчиден аңгыда домактың ийиги черге кежигүннериниң дугайында долу билиг бээр.

4. Домакта санай адаан сөстөрниң («чангыс аймак кежигүннер» деп терминни бербес) аразынга биче секти салыры. Домакта санай адаан сөстөрниң шын номчуурун чедип алыры. Адап турда ол сөстөрниң аразынга үн доктаап турар (пауза бар) дээрзин практика кырынга таныштырар. Домак- биле ажыл — уругларның аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр талазы- биле ажылдарның бир хевири. 4-кү класска домак- биле ажылдың негелделери чоорту нарыыдаар болгаш ханылаар ужурлуг.

5. Нарын домактарның тургузуу. Нарын домактарда бөдүүн домактарның каттыжары, бот-боттарындан аңгылаары.

5. *4-кү класска чугаа сайзырадылгазынга* хамаарыштыр харылзаалыг чугааны тургузуп өөрениринге чорудар ажылдарның кол хевирлери — эдертиг болгаш чогаадыг бижидер негелделери чоорту нарыыдаар. Эдертиг-даа, чогаадыг-даа бижидип тургаш, бердинген планның дараалашкаан хажытпайн бижип өөрениринге уругларны чаңчыктырып, дараазында негелделерни сагып билиринге өөрөдир:

1. Домактарны харылзаалыг болгаш дес-дараалашкак кылдыр тургузары;

2. План ёзугаар бижип тургаш, чүнүң дугайында мурнай, а чүнү ооң соонда бижири азы чүнү шуут биживейн барып болурун өөреникчиниң шын шилип билири;

3. Кол утказын өскертпейн, фактыларны, болуушкуннарны шын дамчыдары;

4. Сөзүглелдин, кезектерин (абзацтарын) планның пунктуларынга хамаарыштыр тып бижири;

5. Сөзүглелдин сөөлүн шын төндүрери, бодунуң хамаарылгазын илередип шыдаары.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Төрээн дылының бүгү үннерин болгаш үжүктөрүн, оларның кол ылгалын билген турар уjurлуг;
- Сөс иштинге болгаш сөс эгезинге ажык эвес үннерниң шын бижилгезин билген турар ;
- Домактарның болгаш сөстөрниң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан сөстөрни ылгап тывар;
- Сөстөрниң шын көжүрерин билген турар;
- Артынчы сөстөрни сөс биле шын бижиириниң дүрүмнөрүн билер уjurлуг;
- Чугаа кезектерин аразында ылгап билген турар уjurлуг;
- Домактың чугула кежигүннөрүн, домак иштинде сөстөрниң харылзаазын шын тып билген турар.
- Сөзүглел-биле ажылдап, ында домактарны дес-дараалаштыр аас болгаш бижимел чугааның дузазы-биле дамчыдып билген турар уjurлуг.

Метапредметтиг

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Өөреникчилерниң чогуур деңгелге билип алыр уjurлуг билиглери:

- Өөренип турар эртемниң тема, бөлүк аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкының удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип өөренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациялыг частырыгларны тып билирин боттандырар;
- Чаа чүвени билип алыр чүткүл-сонуургалын улам сайзырадыр
- Салдынган сорулгага дүүштүр кылыр уjurлуг ажылды планнап, хайгаарап, ооң туңгелинге чедериниң болдунар аргаларын тодарадып билирин өөредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип алырының аргаларын дилеп , тып билирин өөредир.

- Өөрөнгөн чүүлдерин сайгарып, бөлүктөп, деңнеп, түңнеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чүүлдерни тып, тайылбырлаарыга өөреникчилерни чаңчыктырар.

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Өөрөнгөн темазынга алган билиглерин түңнеп болгаш үнелеп билирин боттандыраары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдың негелдери-биле чогуур үезинде практика кырынга өскерттип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга түңнелдер (познавательные)

Өөреникчилерниң өөренип алыр ужурлуг билиглері:

- өөрөдилге даалгаларын кууседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-бүрү словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүрү схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири;
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри;
- дылдың адырлары: үн-үжүк, сөс тургузуу, чугаа кезээ, домак кезигүнү, бөдүүн домак дугайында алган билиглерин деңнеп, бөлүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, бөлүктөп, түңнеп билири;
- сөсте орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдериниң кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;
- словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чаңчыгары. Компьютерге ажылдап өөренири.
- эштежип ажылдаарынга өөренир. Бодун аңгы-аңгы рольдарга киириштирер (удуртур, күүседир)
- херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-бүрү номнар, словарь, интернет)

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдери-биле тургузуп билири;

- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Өөреникчилерниң өөренип алып билиглери:

- аас чугаага диологту ажыглап билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыгары;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөреникчилерниң өөренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шиитпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Өөредилге чылының төнчүзүндө уругларның билип алган турар ужурлуг билиглери:

- Сөстүң тургузуу: дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактары;
- чугаа кезектери: демдек ады, чүве ады, кылыг сөзу, эдеринчилер;
- Шын бижилгезин өөренип алганы сөстөрлиг 45-55 хире сөстүг сөзүглелди чараш хол үжүү-биле чазыг чокка дүжүрүп азы адап бээрге бижири. Херек таварылгада улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: сөстөрни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес үннерни ылгап, сөстөрдө үннерни болгаш үжүктөрни шын тодарадып билири;
- сөстөрни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, өскертилге кожумактарын ылгаары);
- чугаа кезектерин болгаш оларның грамматиктиг демдектерин (чүве адының падежин, кылыг сөзүнүң үелерин) билири;
- домакта сөстөрниң аразында харылзаазын тургузар, оларны сөс каттыжышкыннарынга чарар;
- домактарның бөдүүн синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазының аайы-биле оларның янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кижигүннерин аңгылаар, оларның аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.

- коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 сөстүг эдертиг болгаш чогаадыг бжиир;
- сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чөптүг ажыглап билири.;
- аас болгаш бжимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг, пунктуациялыг частырыгларны тып билирин боттандыар;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- аңгы-аңгы бодалдарны өөренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири.

Календарно-тематическое планирование по родному языку

4 класса в предметной линии УМК «Школа России»

№	Тема урока	Дата проведения	
		план	факт
1.	Домак. Домактын чугула кежигуннери.	03.09	
2.	Домак. Сос каттыжышышкыны.	09.09	
3.	Киирилде хыналда ажыл. Созуглел. Созуглелдин хевирлери.	10.09	
4.	Частырыглар-биле ажыл. Уннер болгашужуктер. Слог.	16.09	
5.	Ажык эвес уннерни дакпырлап бижири	17.09	
6.	Күштүг болгаш кошкак ажык эвес үннер.	23.09	
7.	Сөс тургузуу (составы). Хыналда словарьлыг диктант.	24.09	
8.	Кожумактар.	30.09	
9.	Чогаадылга кожумактары	01.10	
10.	Оскертилге кожумактары	07.10	
11.	Дефистеп бижиир нарын состер. !!	08.10	
12.	«Кожумактар» деп темага диктант !!	14.10	
13.	Дефистеп бижиир нарын состер. Частырыглар- биле ажыл	15.10	
14.	Дефистеп бижиир нарын состерге хыналда диктант.	21.10	
15.	Частырыглар-биле ажыл. Домак.	22.10	
16.	Нарын домак.	04.11	
17.	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар	05.11	
18.	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары	11.11	

19.	Чангыс аймак кежигуннернин холбажыр аргалары.	12.11	
20.	Чангыс аймак кежигуннерлиг домактар деп темага хыналда диктант	18.11	
21.	Частырыглар - биле ажыл. Дорт чугаалыг домактар. Диалог.	19.11	
22.	Созуглел. Созуглелдин темазы, кол бодалы.	25.11	
23.	Сөзүглелге ат бээри, планын тургузары	26.11	
24.	Өөредиглиг эдертиг «Адыг оглу».	02.12	
25.	Частырыглар-биле ажыл. Чуве адынын дугайында 2,3 класстарга өөрөнгенин катаптаары.	03.12	
26.	Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Чангыстын саны.	09.12	
27.	Адаарынын падежи. Хамаарыштыларынын падежи.	10.12	
28.	Бээринин падежи. Онаарынын падежи	16.12	
29.	Турарынын падежи. Унеринин падежи. Углаарынын падежи.	17.12	
30.	Хойнун санында чуве аттарынын падежтерге оскерлири.	23.12	
31.	Чуве адынын хамаарылга хевири	24.12	
32.	Чуве адынын падежтерге оскерлири. Хыналда ажыл.	13.01	
33.	Частырыглар-биле ажыл.	14.01	
34.	План езугаар бижиир чогаадыг. Мергеннин хаактап оорөнгени	20.01	
35.	Частырыглар-биле ажыл. Орус дылдан улөгерлеп алган сосернин падежтерге оскерлири.	21.12	
36.	Дөмдөк ады. Ниити билиг.	27.12	
37.	Дөмдөк адынын чуве адынга хамааржып чорууру.	28.12	
38.	Укталбаан болгаш укталган дөмдөк аттары.	03.02	

39.	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.	04.02	
40.	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг демдек аттары.	10.02	
41.	Демдек ады деп темага хыналда ажыл.	11.02	
42.	Частырыглар-биле ажыл. Сан ады.	17.02	
43.	Сан аттарын быжыглаары. Хыналда тест. «Сан ады»	18.02	
44.	Частырыглар-биле ажыл. Ат орну. Ат орнунун дугайында нити билиг.	24.02	
45.	Арыннын ат оруннарынын падежтерге оскерлири.	25.02	
46.	Арыннын ат оруннарынга катаптаашкын. Бот ажыл.	03.03	
47.	Хыналда эдертиг.	04.03	
48.	Частырыглар-биле ажыл.	10.03	
49.	«Ат орну» деп темага хыналда диктант.	11.03	
50.	Частырыглар-биле ажыл. Кылыг созу. Кылыгсозунун дугайында ниити билиг.	17.03	
51.	Административтиг хыналда диктант Кылыг созунун амгы уези.	18.03	
52.	Кылыг созунун уелерге, арыннарга болгаш саннарга оскерлири	01.04	
53.	Кылыг созунун амгы уези. !!	07.04	
54.	Кылыгсозунун эрткен уези.	08.04	
55.	Кылыгсозунун келир уези.	14.04	
56.	Тест хевирлиг хыналда ажыл.	15.04	
57.	Кылыгсозунун дужаал хевири.	21.04	
58.	Кылыгсозунун даар хевири.	22.04	
59.	Кылыг созунун даар хевиринге быжыглаашкын.	28.04	
60.	Кылыг созу деп темага хыналда диктант.	29.04	
61.	Частырыглар-биле ажыл. Наречие дугайында билиг.	05.05	
62.	Наречиеге быжыглаашкын.	06.05	

